

EDÍCIA CIVILIZÁCIA

PHILIP GOUREVITCH

**Chceli by sme
Vám oznámiť, že zajtra
nás aj s rodinami
pozabíjajú**

Príbehy z Rwandy

Napriek tomu, že zabitie bolo technologicky nenáročné – vykonané
prevažne mačetami –, uskutočnilo sa rýchlosťou vyrážajúcou dych.
Išlo o najefektívnejšie masové vraždenie od čias, keď boli na Hirošimu
a Nagasaki zhodené atómové bomby.

premedia

AFRIKA 1994

premedia

PHILIP GOUREVITCH

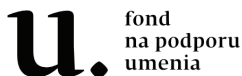
**Chceli by sme
Vám oznámiť,
že zajtra nás
aj s rodinami
pozabíjajú**

Z angličtiny preložila Ľubomíra Kuzmová

premedia

Edícia CIVILIZÁCIA, 2. zväzok

*Vydanie knihy z verejných zdrojov
podporil Fond na podporu umenia*

**Philip Gourevitch: Chceli by sme Vám oznámiť, že zajtra nás aj
s rodinami pozabíjajú. Príbehy z Rwandy**

Prvé vydanie, www.premedia.sk

Copyright © Philip Gourevitch, 1998

Published by arrangement with Farrar, Straus and Giroux, LLC,
New York.

Translation © Ľubomíra Kuzmová, 2016

Cover design © Dodo Dobřík, 2016

Slovak edition © Premedia Group, s.r.o.

ISBN 978-80-8159-409-0

pre mojich rodičov

Zdecimovať znamená zabiť každého desiateho človeka populácie. Na jar a začiatkom leta 1994 zdecimovali Rwandskú republiku plánované masakre. Napriek tomu, že zabíjanie bolo technologicky nenáročné – vykonané prevažne mačetami –, uskutočnilo sa rýchlou vyrážajúcou dych: z pôvodnej, približne sedem a pol miliónovej populácie bolo len za sto dní zabitých minimálne osemstotisíc ľudí. Rwandania často hovoria až o milióny mŕtvych a možno majú pravdu. V Rwande pribúdali mŕtvi takmer trojnásobne rýchlejšie ako Židia počas holokaustu. Išlo o najefektívnejšie masové vraždenie od čias, keď boli na Hirošimu a Nagasaki zhodené atómové bomby.

V HORSKOM MESTEČKU GIKONGORO na juhu Rwandy vypadol na noc prúd; bar Guest House bol osvetlený poltuctom sviečok a trojici vojakov, ktorí ma pozvali na pohárik, žiarili oči ako krvavočervené pomaranče. Po stole koloval jediný pohár piva, mal som si z neho odpiť ako posledný – tento rituál značil, že ma nechcú otráviť. Vojaci boli príliš opití na to, aby sa zapájali do konverzácie, ale jeden civil z ich partie, muž v lesklom čiernom športovom oblečení, chcel predviesť svoju triezvosť. Sedel strnulo s rovným chrbtom a rukami prekríženými na hrudi, s kradmým pohľadom, odmerane a skúmavo. Strohou, prerývanou angličtinou sa ma opýtal, ako sa volám, každú slabiku vyslovoval precízne a trhane. Odpovedal som mu: „Philip.“

„Á,“ stisol mi ruku. „Ako v Charlesovi Dickensovi.“

„To je Pip,“ odvetil som.

„Veľké nádeje,“ vyslovil zreteľne a ruku mi pustil. Zovrel pery a pozoroval ma vážnym pohľadom. Nakoniec povedal: „Som pygmej z džungle. Ale po anglicky ma naučil anglikánsky biskup.“

Svoje meno neprezradil. Vojak vedľa mňa, ktorý sa nakláňal dopredu, opierajúc sa o obrátenú hlaveň svojho guľometu, náhle zadriemal, potom sa myknutím prebral, usmial a znova si odpil. Pygmej si ho nevšímal. „Riadim sa jedným princípom,“ vyhlásil. „Verím na princíp homo sapiens. Chápete ma?“

Snažil som sa uhádnuť. „Máte na mysli, že celé ľudstvo je jedno?“

„Taká je moja teória,“ odvetil pygmej. „To je môj princíp. Ale mám jeden problém. Musím si vziať za ženu belošku.“

„Prečo nie?“ povedal som. Po krátkej chvíli som sa však opýtal: „Ale prečo, keď sme všetci rovnakí? Koho zaujíma, akej farby pleti je vaša žena?“

„Musí to byť beloška. Iba beloška dokáže pochopiť všeobecný princíp homo sapiens. Nesmiem sa oženiť s černoškou.“ Posledné slovo vyslovil s takým neskonalmým zhnusením, že som s ním musel súhlasiť už len kvôli jeho budúcej žene. „Toto je môj problém,“ pokračoval. „Ako mám dosiahnuť svoj cieľ? Vy tú príležitosť máte. Ja nie.“ Rozhliadol sa po tmavej, takmer prázdnej miestnosti a vystrel ruku. Na tvári sa mu zračil kyslý výraz, pocit sklamaní, na aký už bol zvyknutý, a povedal: „Ako mám stretnúť belošku? Ako si mám nájsť bielu ženu?“

Nebola to celkom rečnícka otázka. Do baru som vchádzal s jednou Holandankou, ale potom sa mi stratila z očí, šla si ľahnúť, a naňho urobila dojem. Myslím, že pygmej po mne chcel, aby som mu ju dohodil. „Mám nápad,“ povedal. „Holandsko. Môj učiteľ, ten biskup, precestoval celý svet. Pre mňa je Holandsko iba predstava. Ale je pre mňa skutočná.“

ROZPRÁVAM VÁM TENTO príbeh hneď v úvode, pretože táto kniha je o tom, ako si ľudia predstavujú samých seba aj jeden druhého. Je to kniha o tom, ako si predstavujeme svet. Rok pred mojím stretnutím s pygmejom prijala rwandská vláda nové nariadenie, ktoré vyzývalo každého člena väčšinovej populácie Hutuov vyvraždiť menšinové obyvateľstvo Tutsiov. Vláda a zarážajúci počet občanov si predstavovali, že vyhladením Tutsiov zmenia svet k lepšiemu, a rozpútali masové vraždenie.

Zrazu sme museli čeliť niečomu, čo sme si dovtedy dokázali iba predstaviť – a aj naďalej sme si to dokázali iba predstaviť.

Toto ma na bytí najviac fascinuje: tá zvláštna potreba predstavovať si to, čo je v skutočnosti reálne. V období masakra v roku 1994, keď som sledoval správy z Rwandy, a aj neskôr, keď som sa dozvedel, že Organizácia spojených národov sa prvý raz vo svojej existencii rozhodla na opísanie týchto udalostí použiť slovo „genocída“, sa mi opakovane vynáral v mysli moment z konca Conradovej novely Srdce temnoty, keď je rozprávač Marlow naspäť v Európe a jeho tetu znepokojuje jeho zdravotný stav – zdá sa jej zoslabnutý. Marlow vtedy vraví: „Nebolo treba navracat' mi silu, bolo nutné utíšiť moju predstavivosť.“

Toto Marlowovo rozpoloženie po návrate z Afriky sa stalo mojím východiskom. Chcel som vedieť, ako Rwandania chápali to, čo sa v ich krajine odohralo, a ako ich to poznamenalo. Slovo genocída a obrázky bezmenných a nespočetných mŕtvych nechávali až priveľa na predstavivosť.

DO RWANDY SOM ZAČAL CESTOVAŤ v máji 1995 a po krátkom čase som v Gikongore stretol spomínaného pygmeja. Nenašlo by mi, že je pygmej, veď meral takmer stosedemdesiat centimetrov. Svojím priznaním akoby sa chcel od sporu medzi Hutuami a Tutsiami dištancovať a vystupovať ako nestranný pozorovateľ, akým som bol ja. No napriek tomu, že genocídu nikdy ani slovom nespomenul, mal som dojem, že práve ona bola skutočným predmetom našich rozhovorov. V Rwande sa možno dalo zhovárať aj o iných veciach, avšak nikdy som tam nezažil významnú konverzáciu, v ktorej by genocída nefigurovala aspoň potichu ako akýsi vzťažný bod, z ktorého pramenilo všetko porozumenie i všetky nedorozumenia.

Keď pygmej rozprával o homo sapiens, počul som za tým podtext. Pygmejovia boli prví obyvatelia Rwandy, lesní ľudia, na ktorých Hutuovia aj Tutsiovia hľadeli zhora ako na zakrpatených domorodcov. V predkoloniálnej monarchii slúžili pygmejovia ako dvorní šašovia, a keďže rwandskí králi boli Tutsiovia, spomienka

na dávnu rolu pygmejských predkov viedla k tomu, že počas genocídy boli pygmejovia niekde vraždení ako nástroj monarchistov, kým inde ich hutuské milície verbovali za sexuálnych násilníkov – aby tak znásilňovaniu tutsijských žien dodali punc rodového výsmechu.

Je dosť pravdepodobné, že pygmejov učiteľ, anglikánsky biskup, považoval výchovu takéhoto pôvodného divocha za zvláštnu trofej, ktorá spochybňovala misionársku dogmu, že sme všetci dietky Božie. Ale možno sa pygmej svojej výučby zhostil až príliš dobre. Jednota ľudstva preňho zjavne nebola skutočnosťou, ale – ako neustále zdôrazňoval – teóriou, princípom, návrhom bieleho kňaza. Vzal si tento návrh k srdcu ako pozvanie, len aby vzápätí zistil, že malo nebezpečné obmedzenia. V mene univerzalizmu sa naučil pohrdať ľuďmi a džungľou, z ktorých vzišiel, a milovať sám seba za to, že týmto dedičstvom opovrhne. Teraz si predstavoval, že beloška je tým chýbajúcim článkom, ktorý jeho teóriu potvrdí, a nepravdepodobnosť takého vzťahu kruto skúšala jeho vieru.

Snažil som sa pygmejovi jeho frustráciu zmierniť vysvetlením, že aj pre belochoch obklopených beloškami – dokonca aj v Holandsku – môže byť veľmi ťažké nájsť si vhodnú partnerku. „Ja hovorím o Afričanoch,“ povedal. „Afričania sú chorí.“ Vtedy sa mu prvý raz podarilo pousmiať sa.

„Existuje jeden román,“ rozprával ďalej. „Volá sa Búrľivé výšiny. Rozumiete mi? Toto je moja širšia teória. Nezáleží na tom, či ste biely, žltý, zelený alebo čierny africký neger. Ide o koncepciu homo sapiens. Európania sú v pokročilom technologickom štádiu, kým Afričania sú v primitívnejšom štádiu. Ale celé ľudstvo sa musí spojiť v boji proti prírode. Toto je princíp Búrľivých výšin. Toto je poslanie homo sapiens. Súhlasíte?“

Odvetil som: „Počúvam vás.“

„Boj ľudstva, ktorého cieľom je dobyť prírodu,“ povedal

pygmej láskyplne. „To je jediná nádej. To je jediná cesta k mieru a zmiereniu – celé ľudstvo jednotne proti prírode.“

Oprel sa na stoličke s rukami prekríženými na hrudi a zmĺkol. Po chvíli som povedal: „Ale ľudstvo je aj súčasťou prírody.“

„Presne tak,“ odvetil pygmej. „Ved' práve to je ten problém.“

Časť prvá

Leontios, Aglaionov syn, zbadal, vracajúc sa z Pirea, po vonkajšej strane severných hradieb, že pred katovým príbytkom ležia akési mŕtvoly. Zišiel dolu, aby sa na ne pozrel, no pocítil v sebe odpor a odvrátil sa. Chvíľu bojoval so sebou a zahaľoval si tvár, ale potom, premožený žiadostivosťou, otvoril oči, pribehol k mŕtvolám a zvolal: „Tu máte, zatratenci, nasýťte sa týmto krásnym pohľadom!“

– PLATÓN, Štát

V PROVINCIÍ KIBUNGO vo východnej Rwande v oblasti močarísk a pastvín neďaleko hraníc s Tanzániou sa nachádza skalnatý vrch Nyarubuye s kostolom, kde došlo v polovici apríla 1994 k masakru veľkého počtu Tutsiov. O rok neskôr som sa tam vybral s dvoma kanadskými vojenskými dôstojníkmi. Leteli sme helikoptérou OSN nízko ponad kopce v rannej hmle, pod nami sa rozprestierali svahy husto posiate zelenými banánovníkmi. Keď sme pristávali na dvore farskej školy, nepokosenú trávu vialo do strán. Zjavil sa pri nás vojak s kalašnikovom a potriasol si s nami ruky so strnulou, plachou formálnosťou. Kanadania predložili papiere potrebné na našu návštevu a ja som vošiel do triedy.

Podlahu pokrývalo aspoň päťdesiat zväčša rozložených mŕtvol, zhúžvaných vo svojich šatách, ich veci porozhadzované po miestnosti a roztlčené. Lebky dosekané mačetami sa povalovali kade-tade.

Mŕtvi vyzerali ako obrázky mŕtvych. Nesmrdeli. Nebzučali okolo nich muchy. Boli zabití pred trinástimi mesiacmi a odvtedy s nimi nik nehýbal. Koža kde-tu vytŕčala ponad kosti, z ktorých mnohé boli roztrúsené ďalej od tiel, rozštvrtené vrahmi alebo ohlodané živočíchmi živiáciami sa zdochlinami – vtákmi, psami, chrobákmi. Tie celistvejšie postavy sa veľmi podobali na ľudí, ktorými kedysi boli. Vedľa dverí ležala žena v šatách